

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ МІСЦЕВИХ СИСТЕМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тези присвячені висвітленню актуальних проблем щодо розбудови місцевих систем запобігання та протидії домашньому насильству в умовах війни. Аналіз статистичних даних дає підстави стверджувати, що у періоди соціальних потрясінь ця проблема потребує окремої уваги. Так, в Україні кількість звернень громадян щодо домашнього насильства зростає як під час карантинних обмежень, викликаних пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, так і з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України. На місцевому рівні виконання заходів із запобігання та протидії домашньому насильству покладається на низку визначених законодавством суб'єктів, які мають діяти не розрізнено, а спільно, у взаємодії один з одним, як єдина система.

Проаналізовані основні виклики, які постали перед громадами внаслідок війни. Зауважено на необхідності їх вирішення та, можливо, зміни підходів до питань, пов'язаних з розбудовою місцевих систем запобігання та протидії домашньому насильству.

Ключові слова: війна, домашнє насильство, система суб'єктів, запобігання, протидія, виклики.

Аналіз статистичних даних дає підстави стверджувати, що проблема запобігання та протидії домашньому насильству у періоди соціальних потрясінь потребує окремої уваги. Так, за даними Національної поліції, у порівнянні з 2019 роком в умовах введених навесні 2020 року карантинних обмежень, викликаних пандемією коронавірусної інфекції COVID-19, кількість звернень громадян за фактами вчинення домашнього насильства зросла на 47%, а у 2021 році - на 130% (до речі, показник цього року – 325 599 звернень – є максимальним за увесь період обліку такої інформації) (див. рис. 1).

Рису.1. Динаміка кількості зареєстрованих звернень громадян за фактами домашнього насильства в Україні протягом 2019 – 2024 років

У першому півріччі 2022 року, у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, питання запобігання та протидії домашньому насильству відійшло на другий план, і такі звернення практично не фіксувались. Проте подальша стабілізація ситуації на фронті, звільнення частини тимчасово окупованих територій підтвердили актуальність проблеми запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки кількість звернень станом на кінець року становила вже 251 829. Протягом 2023 року кількість таких звернень порівняно з 2022 роком зросла на 15,7% [1]. У 2024 році адміністративні дані поліції зафіксували зменшення кількості таких звернень на 33% порівняно з 2023 роком [2]. За три місяці 2025 року до Національної поліції України надійшло 32 268 заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, пов'язані з домашнім насильством, що на 23,6 тис. менше, ніж за аналогічний період минулого року [3].

Збройні конфлікти та війни призводять до зростання випадків насильства за гендерною ознакою в цілому, й домашнього насильства зокрема. До факторів, що їх обумовлюють, дослідники відносять, зокрема: руйнування політичних, економічних та соціальних структур; масову втрату майна та нерухомості; недотримання «законів війни» та міжнародного гуманітарного права; погіршення криміногенної ситуації в регіонах, які наближені до зони конфлікту; неконтрольований обіг незареєстрованої зброї по всій території країни; зростання різних форм та проявів насильства на територіях ведення бойових дій; зміна звичайного укладу життя багатьох сімей, порушення усталених ролей в родині; розірвання сімейних стосунків через ідеологічні протиріччя або виїзд членів сім'ї за кордон; висока емоційна й психологічна залежність населення від розвитку подій у зоні бойових дій; психологічна травма і стрес, пов'язані з воєнними діями і переміщенням на безпечну територію тощо [4].

Тому зазначена вище тенденція потребує додаткового вивчення для правильного розуміння детермінант зниження кількості зареєстрованих звернень та прийняття виважених управлінських рішень як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

Відповідно до чинного законодавства, державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків [5]. Цей підхід передбачає залучення широкого кола суб'єктів, які проводитимуть роботу із формування нульової толерантності до будь-яких проявів насильства, запобігання повторним випадкам насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством, притягнення кривдників до відповідальності та зміни насильницької моделі їх поведінки.

Такими суб'єктами є: спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах [5, стаття 6]. При цьому важливо, щоб зазначені суб'єкти діяли не розрізнено, а спільно, у взаємодії один з одним, за координації спеціально уповноважених органів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, як єдина система.

Проте, попри чинне законодавство й політичну волю, війна створює безліч викликів. Зокрема, багато громадян стикнулися з такими проблемами:

- *перенавантаження соціальних служб*. Через війну на соціальних працівників покладають додаткові функції, зокрема, роздачу гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам; соціальну підтримку та супровід ветеранів; надання допомоги і послуг, особам, які постраждали від воєнних злочинів, у тому числі СНПК; підтримку осіб, постраждалих від насильства в зоні бойових дій;
- *руйнування інфраструктури*. Внаслідок постійних обстрілів страждає велика кількість цивільних об'єктів, зокрема загальні та спеціалізовані сервіси для постраждалих від домашнього насильства, як-от притулки для постраждалих від насильства, денні центри, кризові кімнати, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, кабінети психологів, які були евакуйовані, пошкоджені чи навіть знищені. Також досить часто вони використовувались не за призначенням – в них розміщувались особи, які втратили житло;
- *поява нових категорій постраждалих від домашнього насильства та кривдників*, зокрема, це стосується людей похилого віку, осіб з інвалідністю, постраждалих чоловіків, дітей-кривдників, а також сімей внутрішньо переміщених осіб, військових / ветеранів;
- *вимушене співжиття та стрес*. Зростанню напруги в сім'ях також сприяють переїзд до тимчасового житла, стрес, втрата роботи або близьких. У місцях розміщення внутрішньо переміщених осіб часто немає приватності, постраждалі особи можуть боятися повідомити про насильство, відсутні безпечні умови для ізоляції кривдника;
- *обмежені можливості доступу до правосуддя*. Через воєнний стан в деяких регіонах поліція зосереджена на безпеці та обороні, суди часто працюють із затримками або дистанційно, обмежена можливість видавати термінові заборони та обмежувальні приписи стосовно кривдників;
- *значна плінність кадрів та недостатній рівень оплати праці*, у зв'язку з чим у муніципальних сервісах існує брак фахівців (психологів, фахівців із соціальної роботи), які надають послуги постраждалим від насильства;
- *недостатня підготовка фахівців у громадах*. Через плінність кадрів збільшується потреба у проведенні спеціалізованих навчань за напрямком для суб'єктів взаємодії, зокрема щодо ідентифікації випадків насильства, роботи з дітьми-кривдниками та чутливої підтримки і взаємодії з дітьми-постраждалими, людьми з інвалідністю;
- *стереотипи, культурні та соціальні бар'єри*. Домашнє насильство досі може сприйматися як «внутрішньосімейна справа»; існує наратив: «терпи, бо зараз не до того»; дружини військовослужбовців можуть боятися звертатись, аби не «заплямувати честь захисника»; приховування фактів вчинення насильства чоловіками – «ухилянтами» від служби, які сидять вдома, щоб уникнути можливості отримати повістку, та не працюють, адже цей процес вимагає довідки з військкомату, й від бездіяльності починають зловживати алкоголем;

- обмеженість у фінансуванні послуг, пов'язаних із запобіганням та протидією домашньому насильству. Громади часто не мають бюджету для того, щоб утримувати спеціалізовані сервіси для постраждалих від насильства; для навчання персоналу, для розширення персоналу сервісів; для проведення інформаційно-просвітницької діяльності тощо.

Наведені виклики потребують вирішення та, можливо, зміни підходів у громадах до питань, пов'язаних з розбудовою їх місцевих систем запобігання та протидії домашньому насильству, оскільки навіть у часи війни держава й громади мають забезпечити безпеку та надання комплексу базової допомоги і послуг постраждалим.

References

1. Zvity pro rezultaty roboty orhaniv Natsionalnoi politzii Ukrainy iz zapobihannia ta protyidii domashnomu nasystvu za 2019 – 2023 roky (forma № 1-DN). – Rukopys.
2. Za domashnie nasystvo na obliku v Natspolitsii perebuvaiut ponad 102 tysiachi osib. – URL : <https://zmina.info/news/za-domashnye-nasystvo-na-obliku-v-naczpolicziyi-perebuvayut-102-tysyach-osib>
3. Domashnie nasystvo: kilkist zveren vpala maizhe vdvichi u 2025 rotsi - Natspolitsiia. – URL : <https://unn.ua/news/kilkist-zveren-shchodo-domashnoho-nasystva-vpala-maizhe-vdvichi-u-2025-rotsi-natspolitsiia>
4. Hendemo-zumovlene nasystvo v rehionakh, yaki postrazhdaly vid konfliktu. Zvit za rezultatamy doslidzhennia. – Kyiv. 2015. S. 67. – URL : https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/final_ukr_report.pdf
5. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia ta protyidiiu domashnomu nasystvu», stattia 5. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n223>

DOI 10.34132/mspc2025.01.11.02

Alla Blaga

TOPICAL ISSUES OF BUILDING LOCAL SYSTEMS FOR PREVENTING AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE IN TIMES OF WAR

The thesis is devoted to highlighting the current issues of building local systems for preventing and combating domestic violence in times of war. The analysis of statistical data suggests that in times of social upheaval, this problem requires special attention. For example, in Ukraine, the number of appeals from citizens regarding domestic violence has increased both during the quarantine restrictions caused by the COVID-19 coronavirus pandemic and since the beginning of Russia's full-scale invasion of Ukraine. At the local level, the implementation of measures to prevent and combat domestic violence is entrusted to a number of actors defined by law, who should not act separately but jointly, in cooperation with each other, as a single system.

The author analyzes the main challenges faced by communities as a result of the war. The author emphasizes the need to address them and, possibly, to change approaches to issues related to the development of local systems for preventing and combating domestic violence.

Keywords: war, domestic violence, system of actors, prevention, counteraction, challenges.

Відомості про автора / Information about the Author

Алла Блага, д-р юрид. наук, завідувач кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна. E-mail: allablagaya@gmail.com, orcid: 0000-0003-4112-6147.

Alla Blaga, Doctor of Law, Head of the Department of Civil and Criminal Law and Procedure, Faculty of Law, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: allablagaya@gmail.com, orcid: 0000-0003-4112-6147.

© А. Блага
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією